

EGY POLITIKAI INTERJÚ ANATÓMIÁJA

HUSZÁR ÁGNES

Pécsi Tudományegyetem, Nyelvtudományi Doktori Iskola
7624 Pécs, Ifjúság u. 6.
huszar1a@freemail.hu

Kivonat: A tanulmány egy politikai interjút elemez a műsorvezető és a megkérdezett beszédstratégiájának szembeállításával. Jelen írás az interjút meghatározó két szempont elemzésére koncentrálnál: 1. a tartalmi elemekre és 2. a beszélgetés szervezésére utaló elemek vizsgálatára. Mindkét szempont kidolgozása kvantitatív és kvalitatív adatokra támaszkodik. Az elemzett beszélgetés jól példázza a politikai interjúk jellemzőit.

Kulcsszavak: politikai interjú, beszédelemzés, beszédretorika, beszélgetési stratégiák, együttműködési együtttható

1. A politikai interjúk jellemzői

A tanulmányban egy politikussal készült médiainterjú (a továbbiakban: politikai interjú) részletes elemzését adom közre. A politikai interjú információszerező beszélgetés, intézményhez kötött aszimmetrikus dialógus. Más interjúfajtákhoz (pl. a szakértőkkel, vagy a valamilyen szempontból „érdekes”, talán csupán pár percig „híres” emberrel folytatott beszélgetésekhez) hasonlóan akkor jön létre, amikor a média dolgozói feltételezik valakiről – ebben az esetben egy politikusról –, hogy olyan információk birtokában van, amelyek a nézőket is érdekelhetik.

Komolyan vehető médiainterjúk esetében a cél mindenkor a közönség tájékoztatása közérdekű tényekről, eseményekről. A politikai interjúk a média szempontjából azért lehetnek érdekesek, mert fontos döntések előkészítéséről, háttéréről remélnek egy „beavatott”-tól információkat szerezni. A beszélgetések a politikusok – és az általuk képviselt csoportok – szempontjából is értékesek. Ők a velük folytatott médiabeszélgetések legfőbb célját a nézők, hallgatók befolyásolásában, saját oldalukra való állításában látják. Ezt pedig „...leginkább érveléssel és harccal vélik elérni” (Burger 1991: 141). A politikus e felé a cél felé törekedvén az interjúban elsődlegesen a vele interakcióban levő műsorvezetőt kívánja meggyőzni, vagy ha ez nem megy, ellene fog harcba szállni. Vannak olyan kommunikációelméleti megfontolások, amelyek éppen a fentiek alapján rendezik csoportokba a médiabeszélgetéseket; a politikusokkal folytatott interjúkat *sui generis* kompetetívnek tartják, szemben a nem politikai tárgyú kooperatív beszélgetésekkel (Mullany 1999: 121). Mivel nézetem szerint mindenfajta osztályozásnak funkcionális, illetve strukturális tényezőkből kell kiindulnia, ezt a fajta – a megkérdezett foglalkozásából, ill. státusából kiinduló, *ad hoc* – megközelítést tudományos szempontból kevésbé tartom gyümölcsözőnek.

Minden intézményhez kötött interjúra érvényes az, hogy a két résztvevő között a *hatalom egyenlőtlenül oszlik meg*. A kérdező kezében van a nagyobb hatalom, hiszen ő kezdeményezi a beszélgetést, határozza meg időtartamát, és tematikus lefolyását azzal, hogy ő fogalmazza meg a kérdéseket. A beszélgetés vezetése során többé-kevésbé tudatos stratégiát követ azzal, hogy meghatározott beszédaktusokat valósít meg egy bizonyos

sorrendben (Burger 1991: 189). Az interjúban, így a médiainterjúban is a megkérdettnak *kevesebb lehetősége*¹ van a tematikus irányításra, általában csak a kérdések megértésére irányuló tisztázó kérdéseket tehet fel (visszakérdezhet). A műsorvezető kiváltságos szerepe a szakértői vagy egyéb interjúban általában nem is okoz konfliktust.

A politikai interjúk abban különböznek a többi interjútól, hogy mindkét résztvevő sajátos hatalom birtokában van: a műsorvezetőnek *szimbolikus hatalma* van (vö. Bourdieu 1991), a politikusnak viszont *valóságos*. A műsorvezető természetesen csak a naiv néző-hallgató számára jelenik meg e hatalom birtokosaként. Valójában ennek a hatalomnak az igazi birtokosai a csatorna mögött álló erők, a műsor koncepciójának kialakításában részt vevő szakemberek és szerkesztők. Ők döntenek arról is, hogy éppen kit, milyen típusú embert választanak ki arra, hogy ezt a hatalmat műsorvezetőként mindenki számára látható-hallható módon gyakorolja. A műsor irányítását, a beszélgetés vezetését közvetlenül is befolyásolhatják, mivel – a háttérből, a nézők számára láthatatlanul – egy fülhallgatón keresztül állandó kapcsolatban állnak a műsorvezetővel.

A politikusokkal folytatott beszélgetés gyakran alakul úgy, hogy köztük és a műsorvezető között érezhető versengés, hatalmi harc indul meg. A médiaszemélyiség egy aszimmetrikus kommunikációs szituációt irányít azzal, hogy megszabja a beszélgetés időtartamát, irányítja tematikus felépítését. Felteszi a nyilvánosságot érdeklő kérdéseket, s ragaszkodhat ahhoz, hogy érdemi válaszokat kapjon rájuk. A pártatlan tájékoztatásra való törekvése ugyanakkor felmenti bizonyos udvariassági konvenciók követése alól. A leechi udvariassági maximák közül semmiképpen sem kell követnie a megerősítési (*approbation*) és az egyetértési (*agreement*) maximát, a nagylelkűségi (*generosity*) és az együttérzési maxima (*sympathy*) is ritkán érvényesül, sőt még a mindennapi kapcsolatokban oly fontos tapintat (*tact*) sem tarthatja vissza a közvéleményt jogosan érdeklő kérdések feltevésétől (Szili 2007: 7).

A politikai interjú akkor válik csakugyan versengő jellegűvé, ha a megkérdezett politikus – saját valóságos hatalma mellett – igényt formál a műsorvezető szimbolikus hatalmára is. Magyarul: ő akarja megszabni, hogy miről beszél és miről nem. Megpróbál például a műsorvezető témáit (részben) figyelmen kívül hagyva olyan elemeket beleszőni a társalgásba, amelyek jó fényt vetnek személyére és az általa képviselt csoportra. Ellenstratégiát alkalmaz a műsorvezetővel szemben. Szélsőséges esetben szinte függetleníti magát az interjú témájától és a műsorvezető kérdéseitől, s pusztán a nyilvános megszólalás lehetőségeként használja ki azt. (A politikusoknak szóló tanácsadó tréningek egyébként fel is készítik őket arra, hogyan alakítsák a nyilvános beszélgetéseket a saját céljaiknak megfelelően.)

2. Az interjú főbb adatai

Jelen tanulmány egy médiainterjú tüzetes elemzésével azt tárja fel, hogyan ütközik össze a műsorvezető stratégiája a meghívott politikus ellenstratégiájával. A beszélgetés 2007. április 16-án, hétfőn hangzott el az ATV² *Friderikusz most* című közéleti műsorában. A beszélgetést Friderikusz Sándor vezette, a meghívott Lázár János, a Fidesz országgyűlési képviselője, Hódmezővásárhely polgármestere volt.

Először az interjú legfontosabb adatai: időtartama: kb. 20 perc. A beszélgetések (az ún. turn-ök)³ száma: 163, a két beszélgető összes szószáma 4063. Az 1. sz. táblázat a beszélgetés legfontosabb adatait tartalmazza a két beszélgetőtársra külön-külön számítva.

	Műsorvezető	Megkérdezett
Turn	82	81
Szószám	1673	2390
Turn/szó	20	29,5
Közbevágás:	16	16
Az egész beszélgetésre számított együttműködési együtttható: 1,43		

1. táblázat

Az adatokat elemezve feltűnik az egy-egy beszédlépésre (turn-re) eső viszonylag magas szószám. A kérdezettnél ez majdnem 30. Ez azt mutatja, hogy a műsorvezető hagyja a kérdezettet hosszabban beszélni, nem fojtja bele a szót. A másik viszonyszám az együttműködési együtttható. Ezt úgy számítjuk ki, hogy a kérdezett összes szavának számát elosztjuk a kérdező összes szószámával. Az 1,43-as adat azt mutatja, hogy a megkérdezett lényegesen többet beszél, mint a kérdező. Az 1,43-as arányszám egy médiainterjúnál közepes értéknek számít. Hallani olyan televíziós beszélgetéseket, amelyekben a kérdező lényegesen többet beszél, mint a megkérdezett. Verebes István egyik általunk elemzett Nap-keltés beszélgetésében például egymagában több szót mondott ki, mint három meghívott vendége összesen (Huszár és Batár 2006).

A beszélgetés adatai más médiainterjúkhoz hasonló lefolyást mutatnak. Az egyetlen szokatlan jelenség az, hogy a megkérdezett mennyire gyakran – tizenhatszor – vág bele a műsorvezető beszédébe. A médiainterjúkra az a jellemző, hogy a kérdező szakítja félbe többször interjúalanyát, ezzel az eszközzel is terelgetve-kényszerítve őt az általa választott tematikus láncolat elfogadására. Ezért a közbeszólás önmagában nem is számít ún. agresszív stratégia részének. Példánkban a műsorvezető részéről is pontosan ugyanannyi – tizenhat – közbevágás figyelhető meg. Ez az arány mindenképpen szokatlan. Összehasonlításképpen: Augstein egy 1984-ben felvett negyvenöt perces televíziós beszélgetésben harmincszor vág bele a szintén újságíró interjúalany szavába, míg az csak hétszer szakítja félbe a műsorvezetőt (Schwarzer 2002: 110). Mullany a BBC „Radio 4”-ből származó, összesen hetvenórányi hangzó anyagot kitevő negyven interjút tartalmazó korpuszában egyetlen olyan beszélgetést sem talál, amelyben a megkérdezett közbevágásai akár csak távolról is megközelítenék a kérdezőét (Mullany 1999: 134).

Jelen esetben a megkérdezett közbevágásainak magas száma arra utal, hogy erőteljes ellenstratégiát⁴ fejt ki a műsorvezetővel szemben. Ennek részeként a politikus már a beszélgetés legelején kísérletet tesz arra, hogy magához ragadja az irányítást. Az interjú azzal kezdődik, hogy a műsorvezető az első beszédlépésben röviden bemutatja vendégét, majd feltesz neki egy eldöntendő kérdést: „...ön részt vett-e azon az egészségügyi válságtanácskozásonak nevezett rendezvényen...?” (1.)⁵

A megkérdezett a 2. beszédlépésben nem a feltett kérdésre válaszol, hanem cáfolja a bemutatóban elhangzott egyik proposíciót: „*sajtótájékoztaton közölte*”. Az állítást a „*nem tartottam sajtótájékoztatót*” mondatral cáfolja. A további kérdésekre pedig úgy pontosítja álláspontját, hogy „...*a sajtó megkeresésére nyilatkoztam*” (4.). Ezzel lényegében elismeri azt, amit a műsorvezető állított, hogy: „*sajtótájékoztaton közölte*”. Rögtön úgy utal saját motívumára, hogy védekezik is egy el nem hangzott vád ellen: „...*nem a beteg halálából*

próbáltam politikai tőkét kovácsolni” (4.). A műsorvezető ezt le is szögezi az 5. beszédlépésben: „Ezt nem állítottam...”. A megkérdezett csak egy jóval későbbi beszédlépésben tér vissza az interjúvezető első kérdésére: „Bocsánat, volt egy kérdése...nem elbliccelni akarom...”(30.)

A továbbiakban a konkrét nyelvi adatok tükrében mutatom be a műsorvezető és a megkérdezett egymásnak feszülő stratégiáját.

3. A műsorvezető stratégiája

Az interjú során a műsorvezető a tőle elvárható stratégiát követi annak érdekében, hogy partnerétől minél több közérdekű ténytet tudjon meg. Az alapstratégiától való eltérések annak következményei, hogy kénytelen reagálni partnere ellenstratégiájára. Az interjú sajátos voltát – a műsorvezető szempontjából – jól tükrözi beszédlépéseinek funkció szerinti elemzése. A legfontosabb csoportok a következők:

3. 1. Tartalmi elemek

3. 1. 1. Adatok

1. Információkérés összesen	32
a. eldöntendő kérdés	19
b. kiegészítendő kérdés	11
c. felszólítás	2
2. Hallott közlés átfogalmazása	13

2. táblázat

3. 1. 2. Elemzés

A 2. sz. táblázat legmeglepőbb adata az információkéresek rendkívül alacsony száma. A műsorvezető 82 beszédlépésében mindössze 32-szer kérdez, illetve kér információt. (Egy beszédlépésben esetenként többféle funkciójú elem is megtalálható.) Ez annál is meglepőbb, mivel az interjú műfajának éppen a kérdések, valamint a rájuk adott válaszok a meghatározó, konstitutív elemei (Huszár 2006). Az információkérésen belül ugyancsak szokatlanul magas (19) az eldöntendő kérdések száma. Ez azzal magyarázható, hogy az adott eset részletei – egy ember meghalt a mentőautóban két kórház között – a beszélgetés idején közismertek voltak, az újságok, tévécsatornák sokat foglalkoztak vele. A műsorvezető azért tesz fel eldöntendő kérdéseket, hogy az általa kialakított képet pontosítsa, korrigálja, pl. „*De nem közleményként adta ki?*” (3.). Hasonló szándékot tükröznek a kiegészítendő kérdések: „*De mi köze egy polgármester véleményének egy történetesrészhez, egy orvosi esethez?*” (11.), illetve az információkérő felszólítások is: „*Mondja, hát ha emlékszik rá, akkor mondja!*” (93.)

A hallott közlés átfogalmazása funkcionálisan illik az interjú műfajába. Pl.: „*Tehát ön, amit mond, azt értem, sürgősségi ellátásban nem tudja részesíteni azt, aki erre rászorul?*” (27.) A kérdező így győződik meg arról, hogy ő – s vele együtt a hallgató is – a beszélő szándékának megfelelően értelmezi-e az elhangzottakat. Egyúttal alkalmat ad partnerének a módosításra is.

3. 2. A beszélgetés szervezésére vonatkozó elemek

3. 2. 1. Adatok

1. tematikus láncra való utalás	13
2. saját viselkedés indoklása	11
3. a partner közlésének értékelése	5

3. táblázat

3. 2. 2. Elemzés

3. 2. 2. 1. A tematikus láncra való utalás

A beszélgetés szervezésére vonatkozó elemek sorában nagyon fontosak az ún. tematikus láncra való utalások. A műsorvezető egy félig strukturált interjút próbál kialakítani, tehát bizonyos témákat feltétlenül fel akar vetni, bizonyos kérdéseket fel akar tenni. Ha partnere ebben megakadályozza – pl. másról kezd el beszélni –, akkor a következő módokon próbálja meg érvényesíteni saját tematikus tervét. Először is jelzi, hogy az adott témáról még kérdezni szeretne: „...szeretném, ha maradnánk [a témánál]...” (21.). Máskor megpróbálja meggátolni partnere témaváltását: „Jó, szóval engedje meg, hogy mégis csak az eredet[i] mezsgyéhez visszatérjek, mert olyan részletkérdéseknél ragadunk le, hogy az egész ügyre...” (53.), „Én nem tudom, hogy miért erre kanyarítja a beszélgetést?” (125.)

Egy ízben hosszan kifejti, hogy miért is lenne közös érdekük, ha partnere elfogadná az ő témaajánlásait: „...ha szépen egy logika mentén haladnánk, akkor talán megértenénk az ön érveit is, így viszont kapkodunk, és attól tartok, hogy ugyanoda jutunk, ahol a hét nem tudom én néhány megnyilatkozása alkalmával önnel jutottak a kollégáim, hogy tudniillik semmire. Ön mondja a magáét, az ember kérdez valamit, és valahogy jó lenne előrébb haladni az ügyben...” (55.)

A műsorvezető összességében tizenhárom, a tematikus lánc betartatására vonatkozó beszédaktust alkalmaz ebben a beszélgetésben. Ez meglehetősen magas szám más interjúk adataihoz képest. Egyértelműen mutatja, hogy a műsorvezető megpróbálja végigvinni saját tematikus tervét, s egyúttal védekezik partnere ellenstratégiájával szemben.

3. 2. 2. 2. A saját viselkedés indoklása

Ugyancsak feltűnően magas a saját viselkedés indoklásaként elhangzó mondat, összesen tizenegy. Többnyire a megkérdezett előző beszédlépésében rejlő implicit állítást utasítja vissza. A kérdezett ezt mondja: „Vásárhelynek egy csöppnyi igazsága sem lehet.” (132.) Erre reagál a műsorvezető: „Én ezt szóba se hoztam.” (133.)

A beszélgetés legdrámaibb helyén a műsorvezető a partnerének öllene irányuló „diszkvalifikáló stratégiája” (Burger 1991: 190) ellen kénytelen védekezni. A partner megelőző beszédlépése így hangzik: „Az a gyanúm, hogy [az egészségügyi miniszter] elrendelte és ezt nem viccnek szánom. Ne, ne... tudja mért? Ezt a hibát a mentőszolgálat állítja, azt gondolom, egy ember halála talán nem ilyen mértékben vicces, mint ahogy önnek az...” (46.) A műsorvezető elnevette magát, még a beszédlépés elejének megállapításán: „elrendelte...” Ezt a nevetést „értelmezi” partnere úgy, hogy az az egész beszélgetés apropójának – *meghalt egy ember a mentőautóban* – szól. Ezzel megvalósítja azt, amit Terestyéni „vádolás”-nak nevez: „a közlő valakinek valamilyen kedvezőtlen megítélésű tettet tulajdonít, és ezért a tulajdonításért, azaz a vád igazságáért,

megalapozottságáért vállalja a felelősséget, a megvádolt személy pedig olyan helyzetbe kerül, hogy bizonyítania kell felelősségének mértékét a vád tárgyát képező tettben” (Terestyéni 2006: 143). Erre hangzik el a műsorvezető részéről saját viselkedésének indoklásaként: „*Na jó, én nem a halált nevetem ki, hanem azt, hogy az egészségügyi miniszter elrendelte, hogy a mentő ne Szentésre, hanem Hódmezővásárhelyre vigye.*” (47.)

3. 2. 2. 3. A partner közlésének értékelése

Ötször fordul elő, hogy a műsorvezető – ironikusan – kételkedését fejezi ki partnere közlésének igazságtartalmával kapcsolatban. „*Tehát akkor mindenki felelős, hozzátartozók, mentősök.*” (129.)

4. A megkérdezett ellenstratégiája

A műsorvezető stratégiájának elemzéséhez hasonlóan mindenekelőtt a beszél lépések funkció szerinti megoszlását vizsgálom. Az alábbiakban tehát a tartalmi elemek és a beszélgetés szervezésére vonatkozó adatok számszerű ismertetése és elemzése következik:

4. 1. Tartalmi elemek

4. 1. 1. Adatok

1. Információkérés összesen	15
a. eldöntendő kérdés	6
b. kiegészítendő kérdés	9

4. táblázat

4. 1. 2. Elemzés

A legszembeütőbb az, hogy a megkérdezett milyen sokszor – összesen tizenöt-ször – kér információt. Ez ellentmond az interjúhelyzetben betöltött szerepének, hiszen ebben ő elsősorban információszolgáltató. Az információkérések többsége – kilenc – kiegészítendő kérdésként fogalmazódik meg. Ezek egy része szemantikai értelmezést kér, arra vár választ a műsorvezetőtől, hogy milyen jelentésben használt egy szót, pl.: „*De milyen politikai?*” (153.) A szemantikai tisztázást szolgáló visszakérdezés legitim eszköz a tudatos megkérdezett számára. Pontosan, megfelelően akar válaszolni, ezért próbálja meg tisztázni, hogy a műsorvezető mit is értett egyes szavakon, kifejezéseken.

A kérdések többsége viszont itt úgynevezett szónoki kérdés: egy – saját maga, illetve csoportja számára egyértelmű – evidenciát fogalmaz meg kérdő formában: „*Miért kell tizennégy órakor a Tanú című filmhez hasonlóan kihirdetni az ítéletet, és utána próbálják lepapírozni?*” (118.) „*Őn szerint ez egy demokratikus jogállamban ez egy normális dolog?*” (120.)

Eldöntendő kérdései kizárólag szónoki kérdések: „*Hát, mert ott vállalt a kormányzat bármiért is felelősséget?*” (147.) Rögtön válaszol is saját kérdésére: „*Nem.*” (147.) A szónoki kérdéseknek ez a gyakori használata egyértelművé teszi, hogy a megkérdezett az adott szituációt egyfajta – a hallgatók meggyőzésére törekvő – szónoki beszéddé kívánja átalakítani.

4. 2. A beszélgetés szervezésére vonatkozó elemek

4. 2. 1. Adatok

1. tematikus láncre való utalás	11
2. felszólítás cselekvésre	8
3. saját viselkedés indoklása	6
4. a partner közlésének értékelése	6

5. táblázat

4. 2. 2. Elemzés

4. 2. 2. 1. A tematikus láncre való utalás

Feltűnő, hogy a megkérdezett milyen gyakran – tizenegyszer – reflektál a beszélgetés tematikus felépítésére. Mindössze kettővel kevesebbszer, mint a műsorvezető, akinek ez a professzionális szerepéhez tartozik. Ezek jó része arra irányul, hogy – egy formális engedélykérést követően – önálló témát vezessen be a beszélgetésbe: „*És ha megengedi, elmondom, hogy mire gondoltam a közlemény megfogalmazásakor és miről tájékoztatott engem a kórház szakmai vezetése...*” (58.) „*Ha megengedi, akkor megpróbálom elmondani azt...*” (82.)

A következő példában az interjúalany a beszélgetés témájához – meghalt egy ember a mentőben – egy időben és térben távoli eseményt, az augusztus 20-ai balesetet kapcsol bele a társalgásba. „*Augusztus huszadikán is pont így volt. Meghalt öt ember, tűzoltó, időjós, most meghal egy ember, és csak az orvos a felelős. Azt gondolom, hogy ez nem hihető történet. Ezért a rendszer is hibás, meggyőződésem, és a rendszernek óriási a felelőssége abban, hogy április elseje után a doktornőnek nem volt más választása...*” (106.) A két eset közti kapcsolatot az interjúalany azzal hozza létre, hogy szerinte mindkét esetben a kormány hibázott.

A megkérdezett ebben az esetben a körülhatárolás technikájával él. Ezt a technikát Entmann így jellemzi: „A körülhatárolás folyamata megegyezik azzal, amikor kiválasztjuk az érzékelt valóság bizonyos aspektusait, és egy adott kommunikációs szövegben nagyobb jelentőséget tulajdonítunk annak, pusztán azért, hogy az éppen szóban forgó probléma értelmezésére, eseti magyarázatára, erkölcsi megítélésére és/vagy annak megoldási javaslatára irányítsuk a figyelmet” (idézi McCombs & Shaw 2001: 377).

Az adott beszélgetés témájához nem, vagy csak nagyon távolról kapcsolódó téma felvetésével az interjúalany ugyanakkor nyilvánvalóan megsérti a beszélgetések sikerességét biztosító ún. együttműködési alapelvet: „(...) legyen adalékok a társalgáshoz olyan, amelyet azon a helyen, ahol megjelenik, annak a beszélgetésnek elfogadott célja vagy iránya elvár, amelyben éppen részt vesz” (Grice 1975/1997: 216). Az együttműködési alapelv elfogadása azt jelenti, hogy valaki megkérdezettként alkalmazkodik az interjú aszimmetrikus helyzetéhez, és elfogadja abban a műsorvezető irányítását. Hozzájárul a „beszélgetés elfogadott céljához”, az információközléshez, tehát válaszol a feltett kérdésekre. A műsorvezető a beszélgetés során többször is megpróbálja visszatérlni a beszélgetést az alaptémához, így védekezik a megkérdezett ellenstratégiájával szemben: „*Muszáj lenne, hogy rendet vágjunk, mert ön olyan részletekkel jön elő, amit esetleg a nézőink ilyen részletekben nem ismernek...*” (41.) Ő azonban nem fogadja ezt el és közbevág: „*Ez a polgármester dolga.*” (42.)

A beszélgetés egészére jellemző a megkérdezett agresszív ellenstratégiája, amely abban nyilvánul meg, hogy többször is megpróbálja átvenni a beszélgetés tematikus irányítását. Ezt a törekvését így indokolja: „Azért szeretném ezt elmondani, mert nekem nyilvánvaló, hogy fel kell hívnom erre az ellentmondásra minden eszközzel a figyelmet.” (22.)

Később, mivel a műsorvezető megpróbál ragaszkodni a beszélgetés előre meghatározott témájához, elfogultsággal vádolja meg: „Ön viszi ebbe az irányba a beszélgetést, ne haragudjon, végig a doktornő tevékenységére hivatkozik, és azt nem vesszük végig, hogy esetleg mit jelent egy város életében az emberek szempontjából, hogy hetven százalékkal, példátlan módon az országban csökkenti a kórházi ágyakat, mit jelent ez a kórházban dolgozók szempontjából...” (128.)

4. 2. 2. 2. Felszólítás cselekvésre

A megkérdezett ellenstratégiájának másik megnyilvánulása az, hogy cselekvésre szólítja fel a műsorvezetőt. Ez rendkívül szokatlan információkérő interjúk esetében, idegen a megkérdezett szerepétől. A legmarkánsabb példa az, ahogyan rá akarja venni a műsorvezetőt arra, hogy hallgassák meg a doktornővel készült beszélgetést. Összesen nyolcszor (!!!) tesz erre javaslatot. Pl. „...azzal nagy szívességet tenne a tisztánlátásnak ön is, hogy ha meghallgathatnánk az orvosnő beszélgetésének teljes hangfelvételét...” (58.), „Itt az alkalom, hallgassuk vissza, mit mondott a doktornő...” (90.), „Nem ezt mondta, hallgassuk meg, itt az alkalom...” (88.), „Ez nagyon egyszerű, ön meghívja ide ebbe a műsorba és el fogja önnek mondani.” (106.), „Az egészet játsszák le, ezt nagyon sajnálom, szívesen eljövök, hogy ha meghív, az egészet, azt a 25-30 perces beszélgetést játsszák le és akkor sokkal egyértelműbb lesz.” (114.)

Ezzel két célt is követ:

- a. Kikényszeríti, hogy az legyen a beszélgetésben, amit ő akar.
- b. Mivel a kérés irreális – egy kb. 20 perces élő adásban akar lejátszatni egy 25-30 perces, a csatorna birtokában levő, de nem előkészített hangfelvételt –, a műsorvezetőnek ezt szükségszerűen el kell utasítania. Ezzel az a látszat keletkezik, hogy megvolt a lehetőség az igazság felderítésére, hiszen az rajta volt a hangszalagon, de a műsorvezető megakadályozta, hogy a nyilvánosság értesüljön róla. Ez a műsorvezető szempontjából ún. homlokzatfenyegető aktus (Goffman 1967).

4. 2. 2. 3. A saját viselkedés indoklása

A megkérdezett viszonylag sokszor – hatszor – fűz indoklást saját viselkedéséhez. Nyilván szükségét érzi annak, hogy a nézők-hallgatók előtt legitimálja a médiainterjúkban szokatlanul erőszakos viselkedését. Úgy fogalmaz, hogy polgármesterként az „embereket”, a hódmezővásárhelyi és környéki lakosokat kell képviselnie. „Én próbálom megértetni az emberek szempontjait...” (56.), „Ez a polgármester dolga.” (44.)

4. 2. 2. 4. A partner közlésének értékelése

A megkérdezett a beszélgetés során többször is értékeli a műsorvezető szavait, illetve annak – általa vélelmezett – szándékát. Vele szemben úgynevezett „diszkvalifikáló stratégia”-val (Burger 1991: 190) él. Ezt homlokzatfenyegető beszédaktusokkal, olyan negatív minősítésekkel teszi, amelyek rombolják a beszélgetőtárs pozitív énképét, *homlokzatát* (Goffman). A műsorvezetőnek ártó szándékot, rosszindulatot tulajdonít. „Ön viszi ebbe az

irányba a beszélgetést...” (128.), „Ezt ön sem hiszem, hogy elhiszi.” (76.), „Nyilván lehet sárosni idézőjelbe téve a vásárhelyi kórházat...” (84.).

5. A stratégia és az ellenstratégia küzdelmének kimenetele

A bemutatott médiainterjú viszonylag keveset tudott bemutatni a feltárni szándékozott tényekből – mi is történt a hódmezővásárhelyi kórházban –, jóval többet a megkérdezett polgármester motivációjából. Az interjú során mindkét fél él a körülhatárolás eszközével, amely jó esetben elvezethet ahhoz, hogy a partnerek kölcsönösen elfogadják egymás álláspontjának ésszerűségét, sőt akár elfogadják a másik nézetét. Ha azonban a valóságnak a két partner által „körülhatárolt” szemlélete összeegyeztethetetlenül különbözik egymástól – mint ebben az esetben is –, a partnerek álláspontjának közelítése nem lehet sikeres (Sherif 2001: 191).

A beszélgetésnek főleg a második felét erősen meghatározzák a megkérdezettnek a műsorvezetőre tett homlokzatzfenyegető beszédaktusai. Ezekre ő reflektál, tiltakozik ellenük, illetve visszautasítja őket. Példákkal illusztrálva:

1. példa:

Mk⁶: „Nyilván lehet **sárosni** idézőjelbe téve a vásárhelyi kórházat...” (84.)

Mv⁷: „Abszolút nem **sározzuk**, hát miért **sároznánk?**” (85.)

2. példa:

Mk.: „Hát azért demagógia volt, amikor azt mondta, hogy csak a vásárhelyi kórház nem hibás.” (134.)

Mv.: „Én kérdeztem. Lefordítom azt, amit ön mondott és akkor megkérdeztem, hogy valójában senki nem hibás, illetve önöknél senki nem hibás. Én nem azt mondtam, hogy Vásárhely, szóval nem hoztam, de nem is érdemes ezzel percekét vesztegetni, mert ezek politikai manőverek, amelyekbe én sajnos nem tudok belefutni, hiszen nem politikus...” (135.)

Mk.: „A kérdéseiből nem ez tűnik ki, hogy nem politikai...” (136.)

Mv.: „Hanem mi tűnik ki a kérdéseimből?” (137.)

A fenti példák egyértelműen illusztrálják azt, hogy a megkérdezett súlyosan homlokzatzfenyegető aktusokkal él – rosszindulattal, politikai elfogultsággal vádolja a kérdezőt –, amelyre az rideg visszautasítással reagál. Ezeket látva-hallva a néző a beszélgetést nem információkérő és -adó interjúként, hanem verbális küzdelemként, sőt veszekedésként éli meg. Az eredménnyel, a beszélgetés egészével a résztvevők egyike sem lehet elégedett. A médiainterjút hallgatók szimpátiája ugyanis nem feltétlenül a „győztesé”, azé a félé, aki rosszindulattal vádolta a másikat, vagy rákényszerítette saját stratégiáját. A túlságosan agresszív stratégia következtében éppen a megtámadott válhat rokonszenvenné.

A résztvevők is elgondolkodhattak a nézőkre-hallgatókra tett hatáson, erről tanúskodik az ilyesfajta beszélgetésekben szokatlan *metaszintű* megnyilvánulások nagy száma (ezek az adott beszélgetésről magáról szólnak, ill. a partner verbális megnyilvánulásaiával kapcsolatos értékeléseket tartalmaznak). A beszélgetés is egy – a műsorvezető részéről pesszimista, a megkérdezett részéről optimista – metaszintű értékeléssel zárul:

Mv.: „Hát nem sokra jutottunk, polgármester úr.” (160.)

Mk.: „Én azt gondolom, nagyon sokra jutottunk.” (161.)

Jegyzetek

¹ Vannak olyan intézményi információkérő beszélgetések is, amelyekben minden hatalom a kérdező kezében van, ilyen pl. a rendőrségi kihallgatás. A megkérdezett tehát csak a meg nem szólalásnak, a helyzet ignorálásának eszközével élhet, de – mivel a hallgatást általában a bűnösség beismerésének tekintik – többnyire azzal is csak magának árt.

² Megköszönöm az ATV-nek és Friderikusz Sándornak, hogy az interjú felvételét az elemzés céljára rendelkezésemre bocsátotta. (Az interjú teljes egészében meghallgatható, ill. el is olvasható az ATV internetes oldalán, az alábbi helyeken:

<http://www.atv.hu/friderikusz/?q=node866>,

ill. <http://www.atv.hu/friderikusz/?q=node867>.)

³ A párbeszéd alapegysége, az egyik szereplő egyszeri megszólalása

⁴ A beszélgetés nem verbális jellegzetességei is erre a szándékra utalnak. A megkérdezett nagyon gyorsan és hangosan – szinte géppuskaropogáshoz hasonló módon – beszél. Ültében előrehajol, ezzel is azt jelzi, hogy át akarja venni a szót (Scheflen é. n.: 80). Nemverbális kommunikációja a parancsoláshoz szokott emberé, aki megszokta, hogy maga határozza meg a beszélgetések menetét.

⁵ Az idézetek után zárójelben közlöm annak a beszédlépésnek a sorszámát, amelyben az adott közlés elhangzott.

⁶ Mk = megkérdezett

⁷ Mv = műsorvezető

Irodalom

- Bourdieu, Pierre 1991. *Language & Symbolic Power*. Harvard: Harvard University Press.
- Burger, Harald 1991. *Das Gespräch in Massenmedien*. Berlin: De Gruyter.
- Goffman, Erving 1967. *Interaction ritual*. New York: Doubleday - Anchor.
- Grice, Paul H. 1975/1997. A társalgás logikája. In: Pléh Cs., Síklaki I., Terestyéni T. (szerk.): *Nyelv – kommunikáció – cselekvés*. Budapest: Osiris. 213–227.
- Huszár Ágnes 2006. Az együttműködés nyelvi jelei. *Beszédgyógyítás*. 17/ 1, 33–47.
- Huszár Ágnes és Batár Levente 2006. Hogyan fojtsuk bele partnerünkbe a szót? (Párbeszéd-irányítási stratégiák a közszolgálati televízió egyik szombati műsorában). *Élet és Irodalom* L/26. 4-8.
- McCombs, Maxwell és Donald, Shaw 2001. A témameghatározás elmélete. In: Em, Griffin (szerk.): *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Budapest: Harmat. 369–381.
- Mullany, Louise 1999. Linguistic politeness and sex differences in BBC Radio 4 broadcast interviews. www.leads.ac.uk/linguistics/WPL/WP1999/mullahy.pdf
- Scheflen, A. E. (é. n.). A testtartás mint kommunikáció. In: Horányi Özséb (szerk.): *Kommunikáció II. A kommunikáció világa*. Budapest: General Press. 74–91.
- Schwarzer, Alice 2002. *Alice in Männernland. Eine Zwischenbilanz von Alice Schwarzer*. Köln: Kiepenheier & Witsch.
- Sherif, Muzafer 2001. A társadalmi megítélés elmélete. In: Em Griffin (szerk.): *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Budapest: Harmat. 185–195.
- Szili Katalin 2007. Az udvariasság pragmatikája. *Magyar Nyelvőr* 131. évf. 1. sz. 1–16.
- Terestyéni Tamás 2006. Kommunikációelmélet. A testbeszédtől az internetig. Budapest: Akti-Typotex.